

АВТОРСЬКА КЛАСИФІКАЦІЯ ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ ЗА КРИТЕРІЄМ ПРОВІДНОГО МОТИВУ ВИКОРИСТАННЯ МЕРЕЖІ

Камінська О.В.

Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Стаття присвячена опису авторської класифікації видів інтернет-залежності. За основу взятий не вид провідної діяльності в мережі, як у більшості існуючих класифікацій, а основний мотив, що спонукає особистість проводити в інтернеті значну кількість часу, та запускає механізм виникнення адикції. Здійснено психологічний аналіз видів інтернет-залежності. Описано психологічну природу кожного з видів адикції. Виявлено специфіку проаналізованих видів інтернет-залежності.

Ключові слова: інтернет-залежність, адикція, адикт, мотив, мотиваційна сфера.

Постановка проблеми. Інтернет-залежність якої працюють не лише психологи, але й представники суміжних галузей. При цьому вивчаються різні аспекти інтернет-залежності, аналізуються її види, детермінанти та механізми. В сучасній науці існують різноманітні класифікації інтернет-залежності, в основу більшості з яких покладений основний вид діяльності особистості в інтернеті, і саме в цьому контексті здійснюється подальший аналіз. Однак, поширення цього виду адикції, що спостерігається в соціумі, зумовлює необхідність пошуку нових підходів до вивчення інтернет-залежності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучасній науці існують різноманітні класифікації видів інтернет-залежності. Так, Н.Н. Алексеєнко [1] виділяє такі види інтернет-залежності, як залежність від кіберпростору, що проявляється в проведенні значної кількості часу в інтернеті, що призводить до руйнування стосунків з близькими людьми і соціумом в цілому, та кіберсексуальна адикція, що передбачає надання переваги віртуальним сексуальним стосункам, задоволенням фрустрованої потреби в інтимних зв'язках в мережі. Іншим видом інтернет-залежності є надмірна включеність в мережу, під якою розуміється тип адикції, що виникає через залежність від віртуального казино, аукціонів, брокерських контор, тобто її можна розглядати на рівні залежності від азартних ігор.

Відомою є класифікація Кімберлі Янг [6], яка виділяє п'ять основних типів інтернет-залежності: кіберсексуальна залежність (потяг до відвідування порносайтів і заняття кіберсексом); пристрасть до віртуальних знайомств; пристрасть до азартних онлайн-ігор; нескінченний серфінг по сайтах і пошук інформації; пристрасть до комп'ютерних ігор.

Подібну класифікацію пропонує і А.С. Войскунський [3], який відносить до інтернет-залежності такі форми її прояву: залежність від комп'ютера, тобто обесивну пристрасть до роботи з комп'ютером (ігор, програмування чи інших видів діяльності); «інформаційне перевантаження», тобто компульсивну навігацію по інтернету; компульсивне використання інтернету, тобто паталогічну прив'язаність до азартних інтернет-ігор, аукціонів чи покупок онлайн; залежність від кібер-стосунків, тобто від соціального застосування інтернету: від спілкування в чатах, групових ігор, телеконференцій, що призводить до заміни реального соціального оточення віртуальним; залежність від кіберсексу, тобто від порнографічних сайтів в інтернеті, обговорення сексуальної тематики в чатах.

Не відрізняється в значній мірі і класифікація, запропонована Д. Грінфілдом [7], який розрізняє: залежність від використання сексуальних ресур-

сів інтернету; залежність від соціальних контактів, здійснюваних і в чатах, і за допомогою електронної пошти; залежність від можливості грати на біржі, брати участь в аукціонах, грати в азартні ігри, робити покупки в електронних магазинах; залежність від так званого «бродяжництва», або тривалої (багатогодинної) навігації без конкретної мети; джерелом задоволення при цьому є сам факт перебування в мережі, або мультимедійні форми стимуляції відвідувачів сайтів, або пізнання нового в результаті таких блукань.

Відмінною є класифікація А. Церковного [5], який виділяє такі види інтернет-залежності: хакерство, створення шкідливих програм, геймерство, інтернет-злочинність.

Погляд Ван Шилу [2] на інтернет-залежність можна розглядати з точки зору гуманістичного підходу, оскільки саме він став джерелом виникнення позитивної психології, що використовує поняття «досвід потоку», адаптоване дослідником до аналізу адикції. Він стверджує, що залежність від комп'ютерних ігор пов'язана з досвідом потоку, при цьому чим більший досвід потоку тим більшою є залежність, а обидва цих феномена залежать від часу, що проводиться особистістю в інтернеті. Однак він вважає, що пряма залежність між цими параметрами прослідковується не завжди, а виникнення адикції пов'язано зі специфікою сприйняття інтернету.

Ознаки адиктивної поведінки в межах гуманістичного підходу визначила В. Головоневська [4], яка аналізувала особливості «Я-концепції». Вона стверджує, що незалежно від виду інтернет-залежності існують загальні ознаки адиктивної поведінки: стійке прагнення до зміни психофізичного стану; безперервний процес формування і розвитку адикції; циклічність узалежненої поведінки; закономірне виникнення особистісних змін і соціальної дезадаптації; формування адиктивної установки, тобто сукупності когнітивних, емоційних і поведінкових особливостей, які викликають адиктивне відношення до життя; значне емоційне відношення до об'єкта залежності; перетворення об'єкта адикції у мету існування; заперечення залежності. Адиктивна поведінка використовується особистістю як засіб втечі від реальності за рахунок штучної зміни психічного стану, що створює ілюзію безпеки та дозволяє відновити внутрішню рівновагу. Інтернет-залежність володіє ознаками інших видів залежностей, а саме: нівелювання важливих життєвих цілей через захопленість адиктивною поведінкою, руйнування стосунків особистості з іншими людьми, дратівливість адикта у відповідь на критику близьких людей, почуття провини через захопленість адиктивною поведінкою, нездатність скоротити час взаємодії з об'єктом адикції.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. В основу більшості існуючих в науці класифікацій покладено критерії провідного виду діяльності в інтернеті, що, на нашу думку, не дозволяє здійснити глибинний психологічний аналіз структури інтернет-залежності. Це зумовило необхідність шукати нові підходи до аналізу цієї проблеми, що дозволило запропонувати авторську класифікацію інтернет-адикції на основі провідного мотиву використання мережі.

Відповідно, **метою статті** є опис авторської класифікації видів інтернет-залежності, розробленої з урахуванням домінуючого мотиву використання інтернету.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведення як теоретичного, так і емпіричного аналізу даних дозволило нам сформулювати власну класифікацію видів інтернет-адикції.

Були виділені такі види інтернет-залежності:

Інформаційний – передбачає при користуванні інтернетом домінування мотиву в отриманні інформації, який у випадку розвитку адикції набуває зверхцінності та витісняє всі інші мотиви. Реалізується цей вид інтернет залежності у вигляді компульсивної навігації інтернетом, коли особистість спрямована на отримання будь-якої інформації, оскільки задоволення їй приносить сам процес «блукання» мережею, або ж через цілеспрямований пошук інформації, необхідної для навчальної чи професійної діяльності, який перетворюється на самоціль, та є також складовою трудового лізму, як виду нехімічних адикцій. Яскрава потреба в пошуку інформації може спостерігатись також при тривожно-фобічній спрямованості особистості, коли збір інформації про об'єкт, що викликає тривогу, спрямовується на зниження її рівня. Однак часто індивід стикається з протилежним ефектом, коли через отримання нової інформації інтенсивність страху зростає, що однак, не змушує особистість відмовитись від процесу збору відповідної інформації, а навпаки, призводить до закріплення потреби, яка набуває викривленої форми. Основним мотивом в даному випадку є задоволення інформаційної потреби.

Меркантильний – передбачає використання інтернету з метою задоволення власних інтересів. Реалізація цього мотиву реалізується через азартні онлайн-ігри, коли матеріальні потреби, а саме потреба в збагаченні виходить на передній план, спонукаючи особистість надавати перевагу такому виду діяльності в мережі. При запуску адиктивного процесу індивід втрачає здатність до самоконтролю власної поведінки та регуляції емоційного стану під час гри, що не дозволяє йому зупинитися, при цьому особистість часто отримує протилежний ефект від такої діяльності, програючи значні суми грошей.

До цього виду інтернет-залежності можна віднести і діяльність в мережі, спрямовану на отримання певного прибутку, що набуває ознак компульсивності. Так, хакери використовують інтернет-технології з метою отримання власної вигоди, створюючи шкідливі комп'ютерні програми, намагаючись отримати доступ до конфіденційної інформації, зламуючи чужі рахунки тощо. При цьому виді інтернет-залежності провідним мотивом є отримання власної користі.

Ідейний – передбачає відстоювання особистістю власної позиції, яку вона вважає єдино правильною, та реалізується через ведення дискусій на форумах, висвітлення відповідної інформації в блогах, коментування ілюстрацій, фотографій, статей тощо. Компульсивного характеру така діяльність набуває при наявності певної дисгармонії особистості, коли така поведінка є формою її самоствердження,

а прагнення довести свою думку до оточуючих – провідним. Основним мотивом при цьому виступає прагнення до самовираження за рахунок відстоювання власної ідеї.

Асоціальний – в основі лежить прагнення до самоствердження, однак використовуються при цьому соціально неприйнятні засоби. Одним з його проявів є кібербулінг, при якому переважає агресивна поведінка, спрямована на конкретну людину чи групу людей. Кібербулінг може мати яскраві негативні наслідки та навіть викликати суїцидальні спроби з боку осіб, на яких спрямований психологічний тиск, що проявляється в образах та цькуванні. Для особистості, що демонструє таку форму поведінки, цей тип самоствердження стає звичним та при певних обставинах набуває нав'язливої форми, займаючи всі думки індивіда та практично весь його час.

Іншою формою цього виду інтернет-залежності є тролінг, що проявляється в процесі віртуального спілкування у формі ініціювання конфлікту та нагнітання ситуації взаємодії в інтернет-середовищі. Це дозволяє особистості проявити приховану агресію, яку індивід не дозволяє собі демонструвати в реальному житті, боячись осуду, несхвалення та наслідків, які така поведінка за собою тягне. Однак, якщо в особистості постійно накопичуються деструктивні імпульси, від яких вона не може звільнитись соціально прийнятними засобами, тролінг стає звичним способом зняття напруги та набуває все більшої значущості, стаючи адиктивним проявом. В цьому контексті основним мотивом є реалізація деструктивних тенденцій.

Ще однією формою прояву цього виду інтернет-залежності є кіберсуїцид. В даному випадку спостерігається аутоагресія, яка знаходить вихід через пошук в мережі однодумців та спільне здійснення суїцидальних дій. В даному випадку провідним мотивом є прагнення позбавитись болю, що виникає в кризових ситуаціях, і який суб'єктивно сприймається як нестерпний або ж шляхом смерті утекти від проблем, з якими індивід не здатен впоратись.

Особистісно-дисгармонійний – в його основі лежать внутрішні конфлікти, порушення структури «Я-концепції» особистості, різка невідповідність між «Я-реальним» та «Я-ідеальним», негативне самоставлення, знижена самооцінка, комплекс неповноцінності тощо. Ці характеристики є передумовою розвитку інтернет-залежності, оскільки зазвичай такої особистості важко знайти осіб самореалізуватися в реальному житті. Під час перебування в мережі індивід має можливість створити «Я-віртуальне», в якому представлені риси, які особистість хотіла б мати, але якими не володіє, і від імені цього «персонажу» здійснюється взаємодія, відбувається самопрезентація, що дозволяє особистості почуватися комфортно та впевнено. В цьому випадку провідний мотив – прагнення до створення віртуального образу.

Тривожно-депресивний – основним мотивом, що реалізується при переважанні цього виду інтернет-залежності є стабілізація емоційної сфери, він притаманний особам зі схильністю до переважання негативного емоційного фону. В даному випадку особистість прагне покращити настрої, забути про проблеми та труднощі, що супроводжують її повсякденне життя через занурення у віртуальну реальність. Для цього можуть використовуватись різні види діяльності в інтернеті, в залежності від спрямованості особистості: перегляд фільмів онлайн, спілкування в соціальних мережах чи на форумах, комп'ютерні ігри, веб-серфінг тощо. При цьому вид активності в мережі, якому особистість

надає перевагу, з розвитком залежності набуває все більшої суб'єктивної цінності та витісняє інші інтереси. При цьому при прогресуванні адикції перебування в інтернеті вже використовується не для отримання позитивних емоцій, а для зняття негативних емоційних станів, що супроводжують ріст толерантності до адиктивного агента.

Біологічно-фрустрований – в цьому випадку в основі розвитку залежності лежить незадоволена біологічна потреба – найчастіше сексуальна. Нездатність особистості реалізувати власні бажання в інтимній сфері в реальному житті призводить до появи кіберсексуальної залежності, яка характеризується спрямованістю на побудову віртуальної взаємодії з особами протилежної статі.

Соціально-фрустрований – передбачає незадоволеність соціальних потреб, таких як потреба в спілкуванні, приналежності до групи, спільній діяльності, прив'язаності, турботі про інших, увазі до себе тощо.

Незадоволеність потреби в спілкуванні зазвичай проявляється у виникненні залежності від соціальних мереж та спілкування на форумах. Перебуваючи у віртуальному просторі особистість почувається комфортніше та впевненіше, позбавляється від комунікативних бар'єрів та може вільно реалізувати свій комунікативний потенціал, що створює умови для прогресування адикції.

Фрустрованість потреби у приналежності до групи також може проявлятися у хворобливій пристрасності індивіда по відношенню до соціальних мереж чи перебування на форумах. В даному випадку, знаходячись у вказаному віртуальному просторі, індивід відчуває себе частиною групи користувачів форуму чи соціальної мережі зокрема, чи представником віртуальної субкультури в цілому, що дозволяє зняти напругу, пов'язану зі фрустрованістю відповідної потреби.

Потреба у спільній діяльності також може реалізовуватись через постійне перебування на форумах, де обговорюються певні проблеми, та де беруть участь постійні користувачі. Іншим способом задоволення цієї потреби є надання переваги комп'ютерним онлайн-іграм, в яких беруть участь декілька гравців, і які відбуваються в реальному часі.

Потреба в прив'язаності на рівні дружніх стосунків може реалізується через встановлення контактів в соціальних мережах, де особистість встановлює віртуальні контакти та підтримує їх тривалий час. Задоволення цієї потреби на рівні більш близьких, інтимних стосунків реалізується через віртуальну взаємодію з особами протилежної статі на сайтах знайомств тощо.

Потреба в турботі про інших задовольняється в процесі спілкування на форумах, де індивід може

давати поради щодо вирішення певної проблеми чи виходу зі складної ситуації як особам. З якими тривалий час підтримується віртуальний контакт, так і незнайомим особам, з якими відбувається процес комунікації.

Потреба в увазі до себе може задовольнятися різними шляхами: за рахунок демонстрації значних успіхів, яких індивід досягає в процесі онлайн-гри, б'ючи рекорди встановлені суперниками; в соціальних мережах особистість демонструє високу активність постійно змінюючи фотографії та статуси, а також активно коментуючи фото і замітки віртуальних друзів та отримуючи зворотній зв'язок; увага з боку осіб протилежної статі отримується за рахунок прояву активності на сайтах знайомств; привернення до себе уваги через поширення індивідом цікавої чи страхітливої інформації тощо.

Змістоутворювально-фрустрований – в його основі лежить прагнення наповнити своє життя особистісним сенсом. Виникає такий мотив тоді, коли особистість перебуває в стані екзистенційного вакууму, не здатна усвідомити сенс свого життя, висувати цілі, які вона хотіла б досягнути. В даному випадку інтернет-мережа сприймається або як шлях отримання інформації, що дозволить віднайти сенс життя і діяльності, а з іншого – сама може стати таким сенсом, коли особистість спрямовує всю свою активність саме на перебуванні в інтернеті, і в цій сфері знаходить спосіб самовираження.

У першому випадку індивід сприймає інтернет як засіб розширення своїх уявлень, збирає необхідну інформацію, спілкується на форумах, прагнучи знайти людей, що зіткнулись з такою ж проблемою. Однак така діяльність сама може набувати компульсивної форми, тобто процес замінює результат, і сам пошук інформації витісняє інші мотиви, створюючи адиктивний фон.

У другому випадку особистість усвідомлює, що вона не здатна до самореалізації у справжньому житті та змінює спрямованість, цілковито занурюючись у віртуальну сферу, що також супроводжується адиктивними ознаками.

Висновки. Запропонована класифікація дозволяє більш глибоко сприймати явище інтернет-залежності, оскільки аналіз мотивів, що спонукають особистість практично весь свій час проводити в мережі, дозволяє вивчити глибинні механізми, що запускають процес розвитку адикції, тоді як провідний вид діяльності в інтернеті є лише наслідком цього процесу.

Перспективним напрямом дослідження є проведення подальшого дослідження інтернет-залежності з метою виявлення специфічних особливостей її розвитку в різних вікових категорій та розробки програм профілактики і корекції цього явища.

Список літератури:

1. Алексеенко Н. Н. Психоаналитические аспекты поведения человека в киберпространстве / Н. Н. Алексеенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://banderus2.narod.ru/98517.html>
2. Ван Шилу Интернет-зависимость у участников компьютерных игр: на материале китайской культуры: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.01 / Ван Шилу; Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова. – М., 2013. – 33 с.
3. Войскунский А. Е. Актуальные проблемы психологии зависимости от Интернета / А. Е. Войскунский // Психологический журнал. – 2004. – № 1. – С. 90–100.
4. Голованевская В. Особенности Я-концепции как фактор формирования аддиктивного поведения / В. Голованевская [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://banderus2.narod.ru/89615.html>
5. Церковний А. Аспекти формування Інтернет-залежності / А. Церковний // Соціальна психологія. – 2004. – № 5(7). – С. 149–154.
6. Янг К. С. Диагноз – Интернет-зависимость / К. С. Янг // Мир Интернет. – 2000. – № 2. – С. 24–27.
7. Griffiths M. D. Internet addiction – time to be taken seriously? Text. / M. D. Griffiths // Addiction Research. 2000. – Vol. 8, № 5. – P. 413–419.

Каминская О.В.

Ровенский областной институт последипломного педагогического образования

АВТОРСКАЯ КЛАССИФИКАЦИЯ ИНТЕРНЕТ-ЗАВИСИМОСТИ ЗА КРИТЕРИЕМ ОСНОВНОГО МОТИВА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СЕТИ

Аннотация

Статья посвящена описанию авторской классификации видов интернет-зависимости. За основу взят не вид ведущей деятельности в сети, как в большинстве существующих классификаций, а основной мотив, побуждающий личность проводить в интернете значительное количество времени, и запускающий механизм возникновения аддикции. Осуществлен психологический анализ видов интернет-зависимости. Описано психологическую природу каждого из видов аддикции. Выявлена специфика проанализированных видов интернет-зависимости.

Ключевые слова: интернет-зависимость, аддикция, аддикт, мотив, мотивационная сфера.

Kamynska O.V.

Rovno Regional Institute Postgraduate Pedagogical Education

AUTHOR'S CLASSIFICATION OF INTERNET ADDICTION AS A CRITERION OF THE MAIN MOTIVES OF USING THE NETWORK

Summary

This article describes the author's classification of Internet addiction. It is based on not the kind of leading activity in the network, as in most of the existing classifications and the main motivations for a person to spend a significant amount of time online, and the occurrence of a trigger addiction. Carried out psychological analysis of the types of Internet addiction. Described the psychological nature of each type of addiction. The specificity of the analyzed species of Internet addiction.

Keywords: Internet addiction, addiction, addicts, motive, motivation sphere.

УДК 159.923

ДИНАМІКА ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ПРОЦЕСІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ В ДЕРЖАВІ

Климентович О.Б.

Національний університет «Львівська політехніка»

У статті розглянуто поняття «ціннісні орієнтації» провідними вченими. Теоретично досліджено можливість динаміки даного конструкту під впливом різноманітних чинників. Наведено елементи, котрі наповнюють поняття «ціннісні орієнтації» з точки зору студентської молоді. Визначено чи події, які відбувалися і відбуваються в країні, а саме революція на майдані, воснні дії вплинули на зміну пріоритетів в житті студента. Подано систему пріоритетних ціннісних орієнтацій для сучасної молоді, котра здобуває освіту, до соціально-економічної та політичної нестабільності в державі та після.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, студенти, молодь, система ціннісних орієнтацій, пріоритети, соціально-економічна та політична нестабільність.

Постановка проблеми. Питання ціннісних орієнтацій студентської молоді посіло значне місце серед досліджень як в нашій державі, так і за кордоном. З плином часу змінюється середовище, потреби, бажання, пріоритети, які були актуальні кілька десятиліть назад втрачають свою значимість, натомість з'являються нові цінності, характерні сучасності. В період соціально-економічної та політичної нестабільності особливо гостро стоїть питання про динаміку ціннісних орієнтацій у суспільстві, оскільки знаючи чого прагне суспільство, що для нього є важливим на певному етапі можна зрозуміти в якому напрямку рухається держава: чи це взаємозалежність людей та діяльність на благо колективу чи навпаки активізація власних потреб на протипаку колективним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед дослідників, що займалися питаннями ціннісних орієнтацій студентської молоді останні десятиріччя можна назвати Н. Бондар, Ю. Бабенко, Я. Зайцева, В. Лісовський, С. Драч, Л. Панченко, А. Подольська, Л. Сокурянська, З. Сіркевич, С. Святненко, О. Виноградов. Беручи до уваги класиків слід зауважити, що ціннісні орієнтації за М. Рокичем є сталим конструктом, який проявляється у певному індивідуальному чи соціальному стилі поведінки, у переконаннях та установках до самого себе і оточуючого світу [2]. Система ціннісних орієнтацій, що об'єднує особистісні переконання, являється показником соціально-політичної, духовної позиції індивіда. Ціннісні орієнтації є своєрідним показником спрямування потреб, запитів, зацікавлень, соціальної